

ACElife-HANKKEEN VAIKUTTAVUUSKERTOMUS 1/3

Vaikuttavuustavoite 1:

**Sosiaali- ja terveyspalvelujen
suunnittelijoiden, tutkijoiden ja lasten
ymmärryksen lisääminen lapsuudenajan
haitallisista kokemuksista sekä niiden
mahdollisista vaikutuksista**

Yhteiskunnallinen haaste

Monella suomalaisella on lapsuudessaan haitallisia kokemuksia, joilla voi olla pitkäaikaisia vaikutuksia yksilön hyvinvointiin ja terveyteen. Tällaisia kokemuksia ovat muun muassa lapseen kohdistuva väkivalta ja laiminlyönti sekä perheen ongelmat, kuten vanhempien välinen väkivalta, vanhemman mielenterveys- ja päihdehäiriöt tai rikollinen toiminta. Kansainvälisessä tutkimuksessa tällaisia kokemuksia kutsutaan usein kattokäsitteellä *adverse childhood experiences* (ACE), joka voidaan suomentaa käsitteellä haitalliset lapsuudenkokemukset.

Haitallisten lapsuudenkokemusten kasautuminen vaarantaa lapsen kasvun ja kehityksen. Kokemusten vaikutukset voivat näkyä niin mielenterveyshäiriöinä, päihdeidenkäyttönä, somaattisina sairauksina kuin rikollisena käyttäytymisenä jo lapsuudessa tai myöhemmin elämässä. Tämä on haaste niin yksilöiden hyvinvoinnin kuin yhteiskunnankin näkökulmasta, sillä lapsuudenajan haitalliset kokemukset vaikutuksineen ovat merkittävä kansantaloudellinen kysymys. Haitallisista lapsuudenkokemuksista aiheutuvien kustannusten, esimerkiksi myöhemmällä iällä tarvittavina mielenterveyspalveluina, työkyvyttömyytenä tai oikeusjärjestelmän kuluina, on arvioitu olevan huomattavia. Onkin tärkeää, että haitallisia lapsuudenkokemuksia ja niiden haittavaikutuksia pyritään ennaltaehkäisemään. Se edellyttää tietopohjaa, joka Suomessa on vielä toistaiseksi puutteellista. Me tuotamme sitä ACElifessä ja yhteistyössä sidosryhmiemme kanssa viemme tuloksia niihin keskusteluihin, joissa suunnitellaan hyvinvointipalveluita.

Monitieteellinen tutkimus ja yhteistyö

ACElife hyödyntää laajaa rekisteriaineistoa, jossa on kerätty ja yhdistetty tietoa eri viranomaisrekistereistä. Aineisto kattaa kaikki Suomessa vuonna 2000 asuneet alle 15-vuotiaat lapset, heidän vanhempansa ja muut saman talouden aikuiset, sekä muualla asuvat biologiset vanhemmat. Tiedot päivittyvät aineistoon vuosittain. Aineisto mahdollistaa moninaisten haitallisten kokemusten tarkastelun, kuten vanhempien mielenterveysongelmat, päihdeiden käytön, vanhemman vankeuden ja lapsen kokema väkivallan. Tutkimme erityisesti haitallisten lapsuudenkokemusten piirteitä, kasautumista ja vaikutuksia myöhempään elämään yhdistäen väestötieteen, psykologian, terveystieteiden, oikeustieteen ja yhteiskuntatieteen näkökulmia.

Rekisteriaineiston pohjalta saadut tulokset tukevat muiden työpakettien tutkimusta, joissa tarkastellaan samaa ilmiötä palveluiden ja lasten osallisuuden näkökulmasta, muiden tieteenalojen teorioita ja menetelmiä hyödyntäen.

Ensimmäisen hankekautemme havaintojen mukaan valtaosalla lapsista ei ole rekistereistä havaittavia haitallisia lapsuuden kokemuksia, mutta noin kuudella prosentilla kokemuksia on jopa neljä tai enemmän. Yksilötasolla tarkasteltuna haitalliset kokemukset jaottelevat henkilöitä kolmeen ryhmään, joista ensimmäisessä ryhmässä kaikki kokemukset ovat hyvin harvinaisia, toisessa ryhmässä vanhempien erot ja toimeentulotukiasiakkuus ovat yleisiä, mutta muut kokemukset harvinaisia ja kolmannessa, kaikkein pienimmässä ryhmässä sekä vanhempien rikollisuus, päihteiden käyttö, mielenterveyden häiriöt, että toimeentulotukiasiakkuus ja vanhempien erot ovat varsin yleisiä. Jälkimmäisessä ryhmässä myös esimerkiksi vanhemman kuolema ja vanhemman itsensä vahingoittaminen ovat verrattain yleisiä verrattuna muihin ryhmiin. Kun ryhmittymistä tarkastellaan iän mukaan vaikuttavat ryhmät varsin pysyvästi: lapset ovat haitallisten kokemusten yleisyyden suhteen joko matalassa, keskitasoisessa tai korkeassa ryhmässä koko lapsuutensa. Ilmiötasolla tarkasteltuna erityisesti vanhempien mielenterveyden häiriöt ja päihteiden käyttö korreloivat keskenään, samoin vanhempien toimeentulontuen saaminen, vanhempien erot ja vanhemman väkivaltarikollisuus keskenään.

Erityisesti juuri kasautuvat ACE-kokemukset näyttävät olevan tutkimustemme mukaan voimakkaassa yhteydessä myöhempään rikoskäyttäytymiseen sekä siihen, että nuori jää pelkän peruskoulutuksen varaan. Rekisteriaineiston avulla on ollut mahdollisuus tunnistaa sukulaissuhteita, ja tehdä vertailuja perheenjäsenten ja sukulaisten välillä ja siten päästä käsiksi myös erilaisiin havaitsemattomiin tekijöihin, jotka saattavat sekoittaa lapsuusajan kokemusten ja vasteiden välistä yhteyttä. Tällaisia tekijöitä voivat olla esimerkiksi sosiaaliseen kasvuympäristöön liittyvät seikat tai geneettiset tekijät. Tulostemme mukaan lapsuusajan kokemukset ovat yhteydessä mielenterveyden häiriöihin, rikollisuuteen ja koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olemiseen. Osa yhteydestä selittyy sosiaaliseen ympäristöön liittyvillä tekijöillä tai geenitekijöillä, joista aineistossamme ei ole tietoa, mutta lapsuusajan kokemukset ovat vahvasti yhteydessä näihin vasteisiin myös itsenäisesti. Nämä tutkimusjulkaisut ovat vielä julkaisuprosessissa.

Jo julkaistujen tulosten mukaan vanhempien mielenterveyden häiriöt ovat lasten päihteiden käytön riskitekijöitä (Bishop, ym., 2023). Vanhempien mielenterveyden häiriöistä tai päihteiden käytöstä johtuvat sairaalajaksot lisäävät myös lasten itsensä vahingoittamisen riskiä (Pitkänen, 2023). Yhteyden vanhempien ja lasten välillä voivat toki toimia myös toisinpäin. Tutkimuksessamme havaittiin, että äitien psykiatrisen hoidon käyttö kasvoi lyhytaikaisesti heidän lapsensa jouduttua sairaalaan itsensä vahingoittamisen vuoksi (Pitkänen, ym., 2023).

Yhteiskunnallinen vuorovaikutus

Olemme lisänneet tietoisuutta ja ymmärrystä haitallisten lapsuudenkokemusten merkityksestä kehittäjille ja päättäjille kertomalla tutkimustuloksistamme usealla eri tavalla. Tapaamme sidosryhmiä ja päättäjiä säännöllisesti. Olemme järjestäneet kaksi webinaaria 3.11. 2023 *Tiedämmekö mitä teemme – Lastensuojelun palveluiden vaikuttavuus ja vaikuttavuuden tutkiminen* 3.11.2023 sekä *Haitalliset lapsuudenajan kokemukset ja niiden seurausten hoito* 15.11.2024, joissa molemmissa usean sadan henkilön kuulijakunta sai tietoa tutkimustuloksistamme.

Vuonna 2024 osallistuimme erityisen aktiivisesti keskusteluun lastensuojelulainsäädännön uudistamisesta ja tuotimme tietoa käynnissä olevaan pohdintaan vakavasti päihteitä ja väkivaltaa käyttäviä ja rikoksia tekeviä alaikäisiä nuoria koskevan lastensuojelulainsäädännön uudistamiseksi. Näkökulmamme on huomioitu STM:n tammikuussa 2025 julkaistussa raportissa. Olemme myös kouluttaneet oikeusjärjestelmän eri vaiheessa toimivia ammattilaisia sekä turvakotien työntekijöitä ACE-kokemusten merkityksestä myöhemmän väkivallan ennustajana sekä ACE-kokemusten yleisyyttä oikeusprosessissa osallisten sekä vankien keskuudessa. Vuorovaikutteisissa koulutustilaisuuksissa on korostunut, miten niin palveluiden kehittämisessä kuin tutkimuksessakin ACE-ilmiötä on välttämätöntä lähestyä monitieteisesti ja -näkökulmaisesti.

Lähteet

Bishop, L., Almquist, Y., Pitkänen, J. & Martikainen, P. 2023. Offspring hospitalization for substance use and changes in parental mental health: A Finnish register-based study. *Advances in Life Course Research* 57 (100561).

Pitkänen, J. (2023) Adverse childhood experiences, parental socioeconomic resources and hospital-presenting self-harm in adolescence and young adulthood. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/355438>

Pitkänen, J., Remes, H., Aaltonen, M., & Martikainen, P. (2023). Moderating role of sociodemographic factors in parental psychiatric treatment before and after offspring severe self-harm. *Journal of Affective Disorders*, 327, 145–154. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2023.02.015>